

УДК 657.6:65.016.8](477)

КОНЦЕПЦІЯ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗІ

Москаль Н.В.

Підприємство, що знаходиться у фінансовій кризі, є особливим об'єктом аудиту. Аудит кризового підприємства здійснюється з метою висловлення незалежної думки аудитора щодо достовірності обліку і звітності, ефективності його обліково-аналітичної, контрольної та управлінської систем, реального фінансового стану та наявності внутрішніх ресурсів подолання фінансової кризи. Предметом наукової статті є створення загальної концепції аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі, без якої не можливе досягнення належної якості аудиту. Запропонована концепція може бути використана на практиці при плануванні аудиту кризового підприємства.

Ключові слова: концепція аудиту, підприємство, що знаходиться у фінансовій кризі, загроза припинення діяльності, організаційно-методичне забезпечення аудиту, процедура банкрутства.

ВСТУП

Актуальність дослідження підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі, обумовлюється тим, що більшість підприємств упродовж свого функціонування стикалися з кризовими явищами. Загроза припинення діяльності зумовлює потребу пошуку раціональних шляхів покращення фінансового стану підприємства. Одним із важливих інструментів подолання кризи є аудит. Доцільність проведення аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі, вимагає наукового обґрунтування. Особливості такого аудиту зумовлюють необхідність розробки окремого підходу до його організаційно-методичного забезпечення.

У вітчизняних наукових працях досліджено та запропоновано організаційно-методичне забезпечення аудиту підприємств у відповідності до напрямків їх діяльності, наприклад, для сільськогосподарських підприємств, банків, страхових організацій, проте, не достатньо уваги приділено аудиту кризових підприємств. Певною мірою висвітлене теоретичне обґрунтування санаційного аудиту [1], як складової процесу фінансової санації підприємства, проте, санаційний аудит є лише одним з видів аудиту, які доцільно застосовувати до кризових підприємств. Щодо інших видів аудиту підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі, належне теоретичне обґрунтування та організаційно-методичне забезпечення, яке би дозволило проводити такий аудит на практиці ефективніше, не розроблено.

Таким чином виникає потреба у науковому дослідженні аудиту підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі. На основі вивчення теоретичних засад аудиту [2], його організації [3], та методології [4], відображених у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, а також на підставі аналізу практичних аспектів проведення аудиту підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі, можемо запропонувати концепцію аудиту, яка би враховувала особливості аудиту, зумовлені кризовим станом підприємства, для якого він здійснюється.

У попередніх наукових статтях нами було визначено поняття фінансової кризи підприємства, розглянуто її причини, подано наукове обґрунтування аудиту кризових підприємств, досліджено його особливості, окремі аспекти організації та методики.

Метою даної наукової статті є визначення загальної концепції аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- визначити поняття та основні елементи концепції аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі;

- обґрунтувати зміст елементів концепції аудиту із врахуванням його особливостей.

Методологія даного наукового дослідження включає узагальнення наукових джерел, що відображають основні елементи концепції аудиту, виявлення особливостей функціонування підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі, та їх обліково-аналітичних систем, аналіз впливу цих особливостей на концепцію аудиту кризових підприємств.

1 ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗІ

Ефективність проведення аудиту конкретного підприємства суттєво залежить від якості його планування, яке має враховувати особливості цього підприємства та інформаційні потреби користувачів аудиту. Планування включає стандартизовані процедури та базується на загальній концепції аудиту.

Концепція - це форма і засіб наукового пізнання, що є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї, теорії; науково обгрунтоване і логічно доведене вираження основного змісту теорії [5]. Концепція аудиту повинна виражати його основний зміст, визначати та обгрунтовувати елементи аудиту.

Концепція аудиту підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі, на нашу думку, повинна окреслювати мету та основні цілі такого аудиту, предмет, об'єкти, сферу застосування та класифікацію видів аудиту.

2 МЕТА ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗІ

Аудит кризового підприємства проводиться для забезпечення зацікавлених користувачів достовірною та неупередженою інформацією про підприємство, його стан та перспективи розвитку для прийняття ними економічних рішень. Метою аудиту кризового підприємства є висловлення незалежної думки аудитора щодо достовірності обліку і звітності, ефективності обліково-аналітичної, контрольної та управлінської систем підприємства, реального фінансового стану та наявності внутрішніх ресурсів подолання фінансової кризи.

Ціль аудиту – це конкретне завдання, на вирішення якого спрямована діяльність аудитора, цілі аудиту визначаються законодавством, нормативно-правовим регулюванням аудиторської діяльності, договірними зобов'язаннями між аудитором та клієнтом [2]. На основі аналізу інформаційних потреб користувачів та відповідно до мети можемо сформулювати основні цілі аудиту кризового підприємства:

- оцінка ефективності обліково-аналітичної, контрольної та управлінської систем підприємства;
- оцінка фінансового обліку та звітності підприємства;
- оцінка реального фінансового стану підприємства;
- оцінка зобов'язань підприємства та можливості їх сплати;
- оцінка здатності підприємства до подолання фінансової кризи.

Перші дві цілі є типовими для аудиту фінансової звітності будь-якого підприємства, проте способи досягнення цих цілей для аудиту кризових підприємств будуть мати певні особливості. Наступна ціль – оцінка реального фінансового стану – є, на нашу думку, обов'язковою для аудиту кризових підприємств, проте, може стосуватись також аудиту інших підприємств за бажанням замовників аудиту. Такі цілі, як оцінка зобов'язань підприємства та можливості їх сплати, а також оцінка здатності підприємства до подолання фінансової кризи, характерні лише для аудиту кризових підприємств. Виділення оцінки зобов'язань як окремої цілі аудиту зумовлене тим, що своєчасне погашення заборгованості є найважливішою ознакою подолання фінансової кризи. Висновок про здатність підприємства до подолання кризи є головною інформаційною потребою користувачів аудиту кризового підприємства, від нього значною мірою залежить, чи буде до підприємства застосована процедура банкрутства, ліквідації, чи будуть вжиті заходи для його фінансового оздоровлення.

3 ПРЕДМЕТ ТА ОБ'ЄКТИ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗІ

У наукових джерелах, що стосуються теорії аудиту, відсутній єдиний підхід до визначення предмету та об'єктів аудиту. На думку В.С. Рудницького предмет аудиту – це інформація про факти (явища і процеси) господарської діяльності суб'єкта аудиторського контролю, яка відображена в системі бухгалтерського обліку та інших джерелах інформаційної системи і підлягає кількісній та вартісній оцінці. У загальному теоретичному плані предмет аудиту – це сукупність об'єктів аудиторського контролю, він змінюється залежно від зміни об'єктів аудиту [4]. Ми погоджуємося з цією думкою та пропонуємо визначати предмет аудиту залежно від його об'єктів.

Предметом аудиту кризового підприємства, залежно від його цілей, може бути: фінансова звітність, фінансовий стан підприємства, санаційна спроможність, зобов'язання, процедура банкрутства.

Об'єкт аудиту – це інформація про окремі або взаємопов'язані факти (явища або процеси) господарської діяльності суб'єкта господарського контролю, яка відображена в системі бухгалтерського обліку та інших джерелах інформаційної системи та підлягає кількісній і вартісній оцінці [4].

Визначимо об'єкти відповідно до конкретного предмету аудиту. До об'єктів аудиту фінансової звітності можна віднести інформацію про діяльність обліково-аналітичної та контрольної систем підприємства, бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Об'єктами аудиту фінансового стану є інформація фінансової звітності, аналітична інформація щодо термінів погашення зобов'язань та термінів отримання дебіторської заборгованості, інформація щодо конкурентних переваг та місця підприємства на ринку. До об'єктів аудиту санаційної спроможності можна віднести інформацію про діяльність обліково-аналітичної, контрольної та управлінської систем підприємства, бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інформацію про дебіторську та кредиторську заборгованість, терміни та умови розрахунків, технічну та технологічну характеристику основних засобів та продукції підприємства, інформацію щодо конкурентних переваг та місця підприємства на ринку. Об'єктами аудиту зобов'язань є документальне

підтвердження зобов'язань, інформація аналітичного та синтетичного обліку зобов'язань, інформація про терміни та умови розрахунків. До об'єктів процедури банкрутства, на нашу думку, можна віднести інформацію про активи та зобов'язання підприємства, виявлені та оцінені під час процедури банкрутства, інформацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності, звіти арбітражного керуючого про здійснення процедури банкрутства, план санації та порядок задоволення вимог кредиторів, ліквідаційний баланс.

4. СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ

Сферою застосування такого аудиту є підприємства, що знаходяться у фінансовій кризі не залежно від видів діяльності. Ідентифікація фінансової кризи підприємства повинна здійснюватись аудитором на початковому етапі аудиту відповідно до певних критеріїв. Якщо підприємство є кризовим, аудитор при подальшому плануванні аудиторських процедур повинен враховувати усі важливі аспекти пов'язані з цим фактом.

Для розгляду сфери застосування аудиту кризових підприємств пропонуємо здійснити їх класифікацію відповідно до найхарактерніших ознак. Найперше, підприємства, що знаходяться у фінансовій кризі, можна поділити на такі дві групи:

- кризові підприємства, щодо яких не порушено справу про банкрутство;
- кризові підприємства, щодо яких порушено справу про банкрутство.

Кризові підприємства, першої групи, у більшості випадків мають усі підстави для того щоб перейти у другу групу, цей перехід може відбутись у будь-який момент. Проте, на практиці часто зустрічаються випадки, коли кризове підприємство не знаходиться у процедурі банкрутства, оскільки через різні обставини ні кредитори, ні саме підприємство не звертаються до суду. Причинами цього є відсутність чи низький рівень платіжної дисципліни та претензійно-позовної роботи, необхідність досудового врегулювання – звернення кредиторів із вимогами до підприємства-боржника. Ще однією причиною може бути невеликий розмір підприємства та його несплаченої своєчасно кредиторської заборгованості щодо кожного кредитора. Хоча кредитори можуть об'єднувати свої вимоги для звернення до суду, на практиці таке трапляється рідко.

Другу групу кризових підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство, за юридичною ознакою пропонуємо поділити на такі три підгрупи: підприємства, що перебувають в процедурі розпорядження майном; підприємства, що перебувають в процедурі санації; підприємства, що перебувають в процедурі ліквідації.

Такий поділ обумовлений різними етапами процедури банкрутства. Спільним для цих трьох підгруп кризових підприємств є чітке законодавче окреслення діяльності, проте, за своєю суттю кожна підгрупа має певні відмінності. Для підприємства, що перебуває у процедурі розпорядження майном, характерним є впорядкування активів та зобов'язань, аналіз причин кризових явищ, пошук способів їх подолання. Якщо можливість подолання фінансової кризи знайдено, підприємство переходить в наступну підгрупу, розпочинається його санація. В іншому випадку відбувається ліквідація.

Для підприємства, що перебуває у процедурі санації, характерним є спрямованість на складання реального та ефективного плану фінансового оздоровлення та його впровадження. Для підприємства, що перебуває у процедурі ліквідації, характерним є перетворення усіх активів у найбільш ліквідну форму та погашення кредиторської заборгованості. Дана класифікація підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі, є необхідною оскільки аудит кожної їх групи буде мати особливості.

5. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ

Проаналізувавши інформаційні потреби користувачів аудиту кризових підприємств, враховуючи завдання та об'єкти такого аудиту, можемо визначити, які види аудиторських послуг доцільно застосовувати для кожної групи підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі.

Залежно від вимог законодавства щодо обов'язковості проведення аудит поділяється на обов'язковий та ініціативний [6]. Якщо кризове підприємство є акціонерним товариством, фінансовою установою чи іншим суб'єктом господарювання, звітність якого підлягає офіційному оприлюдненню, воно зобов'язане проходити аудит річної фінансової звітності. Обов'язковий аудит проводиться також в інших законодавчо-обумовлених випадках, зокрема, на вимогу господарського суду під час процедури банкрутства. Обов'язковий аудит стосується кризових підприємств усіх груп, крім підприємств, що знаходяться у процедурі ліквідації.

Ініціативний аудит проводиться за бажанням керівництва підприємства, або іншої уповноваженої особи. Ініціативний аудит на кризових підприємствах України здійснюється досить рідко, а на підприємствах, що не перебувають у процедурі банкрутства, практично не здійснюється, оскільки керівництво таких підприємств, зважаючи на значну вартість аудиту, недооцінює його роль у подоланні фінансової кризи. Рішення про проведення аудиту кризових підприємств, що перебувають у процедурі банкрутства, приймається арбітражним керуючим за погодженням з судом. Зважаючи на необхідність достовірної оцінки майна, зобов'язань, фінансового стану та санаційної спроможності підприємства, такий ініціативний аудит проводиться, проте досить рідко.

Залежно від суб'єктів аудит поділяється на зовнішній та внутрішній [2]. Зовнішній аудит здійснюють незалежні аудитори, внутрішній виконують штатні працівники підприємства з метою надання допомоги керівництву щодо виконання його функцій [4]. Зовнішній аудит може бути застосований до усіх груп кризових підприємств, внутрішній аудит не доцільно впроваджувати для підприємств, що перебувають у процедурі ліквідації, для інших підприємств необхідно враховувати їх розміри, особливості діяльності та інші аспекти.

Класифікація аудиту за призначенням передбачає такі його види: аудит фінансової звітності, аудит на відповідність, управлінський аудит, спеціальний аудит.

Аудит фінансової звітності є найпоширенішим видом аудиторських послуг. Його доцільно застосовувати для кризових підприємств, щодо яких не порушено справу про банкрутство, та до кризових підприємств, що перебувають у процедурі розпорядження майном, оскільки це перший етап процедури банкрутства, від якого залежить можливість фінансового оздоровлення. Аудит на відповідність передбачає перевірку фінансово-господарської діяльності підприємства з метою встановлення її відповідності певним умовам, правилам, нормативно-правовим актам [2]. Аудит на відповідність може застосовуватись для підтвердження правильності здійснення процедури санації чи ліквідаційної процедури. Управлінський аудит передбачає перевірку і вдосконалення організації та управління підприємством, якості виробничої діяльності, раціональності використання ресурсів та їх збереження [2]. В основному, управлінський аудит проводиться внутрішніми аудиторами, тому його доцільно застосовувати до кризових підприємств, для яких запроваджується внутрішній аудит.

Спеціальний аудит – це перевірка конкретних аспектів діяльності підприємства, дотримання певних процедур, норм і правил [2]. Спеціальний аудит може застосовуватись до всіх груп кризових підприємств, зокрема, такі його різновиди, як аудит зобов'язань, аудит процедури санації, аудит ліквідаційної процедури, санаційний аудит. Аудит зобов'язань доцільно застосовувати до підприємств у процедурі розпорядження майном, а також для підприємств, що не знаходяться у процедурі банкрутства, але потребують підтвердження сум заборгованості. Аудит процедури санації чи ліквідації обумовлюється потребою оцінки правильності здійснення цих процедур. Санаційний аудит є поширеним явищем, він застосовується для оцінки реальності та дієвості плану санації підприємства. Відмінність між аудитом процедури санації та санаційним аудитом полягає у предметі аудиту. У першому випадку предметом аудиту буде дотримання вимог законодавства при здійсненні процедури санації, у другому випадку – реальність та ефективність плану санації.

Таким чином, можемо виділити види аудиту, які найдоцільніше застосовувати до основних класифікаційних груп підприємств, що знаходяться у фінансовій кризі. Для кризових підприємств, щодо яких не порушено справу про банкрутство, доцільно проводити аудит фінансової звітності, аудит зобов'язань, санаційний аудит та внутрішній аудит. Для кризових підприємств, що знаходяться у процедурі розпорядження майном найбільш характерними є аудит фінансової звітності, аудит зобов'язань та внутрішній аудит. До кризових підприємств, що знаходяться у процедурі санації доречно застосовувати санаційний аудит, аудит процедури санації та внутрішній аудит, а для підприємств, що знаходяться у процедурі ліквідації - аудит ліквідаційної процедури.

На практиці, залежно від умов, можна обрати один або декілька найдоцільніших для конкретного підприємства видів аудиту.

ВИСНОВКИ

Підприємства, що знаходяться у фінансовій кризі, є особливим об'єктом аудиту, оскільки вони характеризуються ризиком припинення діяльності та специфічними інформаційними потребами користувачів аудиту. Відсутність достатнього теоретичного та організаційно-методичного забезпечення аудиту кризових підприємств негативно впливає на якість його проведення на практиці. У запропонованій нами загальній концепції аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі, враховано особливості такого аудиту, визначено його основні цілі, об'єкти, окреслено сферу застосування та здійснено класифікацію для вибору оптимального для конкретного підприємства виду аудиту. Розглянута концепція може знайти практичне застосування при плануванні аудиту кризового підприємства. Розвиток даного наукового дослідження може здійснюватись у напрямку створення організаційно-методичного забезпечення аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник / Терещенко О. О. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 72-100.
2. Шеремет А.Д. Аудит: Учебник / Шеремет А.Д., Суйц В.П. — М.: ИНФРА-М, 2006. — С. 26-47.
3. Організація і методика проведення аудиту: Навчально-практичний посібник / [В.В. Сопко, Н. І. Верхоглядова, В. П. Шило та ін.]. -К.:ВД «Професіонал», 2004. — 624 с.
4. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту / Рудницький В.С. — Тернопіль: «Економічна думка», 1998. — С. 29-30.
5. Економічна енциклопедія. Бібліотека Воєводина — інформаційний ресурс інтернету: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str>.
6. Україна. Закон. Про аудиторську діяльність: від 22.04.1993 (із змінами та доповненнями) № 3125. — інформаційний ресурс інтернету: <http://www.rada.kiev.ua>.

Москаль Наталія Володимирівна, асистент кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, тел. 0979077919, e-mail: natalijamo@bk.ru